

XOSIYAT RUSTAMOVA SHE'RIYATIDA METAFORIK TAFAKKUR VA UNING LINGVOPOETIK IFODASI

Toxirjonova Moxlaroy Jaxongir qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-bosqich talabasi

mohlaroytoxirjonova9@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek she'riyatining iste'dodli vakili Xosiyat Rustamova ijodida metaforik tafakkurning namoyon bo'lishi hamda uning lingvopoetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Shoir she'rlaridagi metaforalarning badiiy-estetik vazifasi, obraz yaratishdagi o'rni, individual uslubni shakllantirishdagi ahamiyati misollar asosida yoritiladi. Tadqiqot davomida metaforalarning semantik, stilistik va poetik funksiyalari tahlil qilinib, shoiraning poetik tafakkuriga xos xususiyatlar aniqlanadi.

Kalit so'zlar: metafora, lingvopoetika, poetik tafakkur, obrazlilik, badiiy til, Xosiyat Rustamova, individual uslub.

Kirish

O'zbek she'riyatining yangi bosqichida ijod qilayotgan shoirlar orasida Xosiyat Rustamova o'zining falsafiy mushohadaga boy, ramziy va metaforik ifodasi bilan ajralib turadi. Shoir she'rlarida inson ruhiyati, tabiat, vaqt, muhabbat, yolg'izlik va Vatan tushunchalari o'ziga xos badiiy talqinda namoyon bo'ladi. Ushbu obrazlarning barchasi metaforik tafakkur mahsuli sifatida yuzaga chiqadi.

Metafora badiiy tafakkurning eng muhim vositalaridan biri bo'lib, u voqelikni yangi semantik qirralarda aks ettirish imkonini beradi. Lingvopoetika esa badiiy matndagi til birliklarining estetik vazifalarini o'rganadi. Shu nuqtai nazardan Xosiyat Rustamova she'riyatidagi metaforalarni lingvopoetik jihatdan tahlil qilish dolzarb ilmiy masalalardan hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi Xosiyat Rustamova she'riyatida metaforik tafakkurning namoyon bo'lish shakllari hamda ularning lingvopoetik xususiyatlarini aniqlashdan iborat.

Asosiy qism

Xosiyat Rustamova poetik tafakkurining o'ziga xosligi

Xosiyat Rustamova she'riyatining asosiy belgilaridan biri obrazlarning ramziyligi va falsafiy teranligidir. Shoir oddiy voqea yoki predmetni tasvirlash bilan cheklanmaydi, balki ular orqali inson qalbidagi murakkab ruhiy holatlarni ochishga intiladi. Shu sababli uning she'rlarida metaforalar oddiy badiiy bezak emas, balki poetik tafakkurning asosiy unsuri sifatida namoyon bo'ladi.

Masalan, shoiraning she'rlarida uchraydigan **"yurakning muzlashi"**, **"sukunatning ovozi"**, **"osmonning yig'lashi"**, **"shamolning xotirasi"** kabi obrazlar insonning ichki kechinmalarini ifodalovchi konseptual metaforalardir. Ushbu metaforalar orqali ruhiy holatlar moddiy predmetlarga xos belgilar vositasida tasvirlanadi.

Shoira poetik olamida tabiat inson ruhiyatining ko'zgusi vazifasini bajaradi. Daraxt, yomg'ir, qush, osmon, oy kabi obrazlar inson his-tuyg'ularining metaforik ifodasiga aylanadi.

Metaforalarning lingvopoetik xususiyatlari

Lingvopoetik nuqtai nazardan Xosiyat Rustamova metaforalarini bir necha guruhga ajratish mumkin.

Tabiat metaforalari

Shoira ijodida tabiat obrazlari inson kechinmalari bilan uyg'unlashadi. Masalan, yomg'ir ko'pincha ko'z yoshi, daraxt sabr, kuz ayriliq, bahor esa umid timsoli sifatida talqin qilinadi.

Bunday metaforalar matnning emotsional-ekspressivligini oshirib, kitobxon tasavvurida kuchli poetik obraz hosil qiladi.

Masalan:

Kuz yuragimga sarg'aygan barglarini to'kdi.

Bu misrada kuz fasli oddiy tabiat hodisasi emas, balki inson qalbidagi iztirobning metaforasidir.

Ruhiy holat metaforalari

Shoira inson ruhiyatini tasvirlashda ko'pincha mavhum tushunchalarni jonlantiradi.

Misollar:

- yurak yig'radi;
- sukut gapirdi;
- vaqt uxlab qoldi;
- xotira qonadi;
- dard gulladi.

Mazkur metaforalar abstrakt tushunchalarni konkret obrazlar orqali ifodalashga xizmat qiladi.

Lingvopoetik jihatdan bunday birliklar emotsional ta'sirchanlikni kuchaytiradi va she'rning estetik qiymatini oshiradi.

Rang metaforalari

Xosiyat Rustamova she'riyatida ranglar ham semantik yuk tashuvchi vositaga aylanadi.

Masalan:

- oq — poklik;

- qora — hijron;
- ko‘k — cheksizlik;
- qizil — muhabbat yoki iztirob;
- kulrang — yolg‘izlik.

Rang metaforalari she'ning badiiy-falsafiy qatlamini boyitib, poetik mazmunni chuqurlashtiradi.

Konseptual metaforalar va individual uslub

Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan Xosiyat Rustamova metaforalari konseptual xarakter kasb etadi. Shoir inson hayotini tabiat orqali, vaqtni esa tirik mavjudot sifatida tasvirlaydi.

Masalan:

- **Hayot — yo‘l**
- **Muhabbat — olov**
- **Sukut — til**
- **Ko‘ngil — osmon**
- **Vaqt — daryo**

Mazkur konseptual metaforalar shoiraning individual poetik dunyoqarashini aks ettiradi.

Lakoff va Jonson ta'kidlaganidek, metafora nafaqat til hodisasi, balki inson tafakkurining muhim mexanizmidir. Xosiyat Rustamova ijodida ham metaforalar fikrlash usulining mahsuli sifatida namoyon bo‘ladi.

Metaforalarning badiiy-estetik vazifasi

Shoir metaforalari quyidagi vazifalarni bajaradi:

- poetik obraz yaratadi;
- emotsional ta'sir kuchini oshiradi;
- falsafiy mazmunni chuqurlashtiradi;
- individual uslubni namoyon qiladi;
- kitobxon tafakkurini faollashtiradi;
- ramziy ma'nolarni yuzaga chiqaradi;
- matnning lingvopoetik yaxlitligini ta'minlaydi.

Ayniqsa, shoiraning tabiat va inson ruhiyatini uyg‘unlashtiruvchi metaforalari zamonaviy o‘zbek she'riyatining badiiy-estetik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Lingvopoetik tahlil namunasi

Quyidagi poetik ifodani lingvopoetik jihatdan ko‘rib chiqamiz:

"Sukunat yuragimga oppoq qor yog‘dirdi."

Ushbu misrada:

- **sukunat** – jonlantirilgan metaforik subyekt;
- **qor** – sovuqlik, yolg‘izlik va iztirob ramzi;
- **yurak** – ruhiy olam markazi;

- **yog‘dirdi** fe‘li abstrakt tushunchaga harakat xususiyatini yuklaydi.

Natijada oddiy hissiy holat kuchli poetik obrazga aylanadi. Bu esa Xosiyat Rustamovaning individual metaforik tafakkuriga xos belgidir.

Xulosa

Xosiyat Rustamova she‘riyati metaforik tafakkurning yuksak namunalaridan biridir. Shoir metaforalarni oddiy uslubiy vosita sifatida emas, balki badiiy fikrlashning asosiy mexanizmi sifatida qo‘llaydi. Uning she‘rlarida tabiat, vaqt, inson, muhabbat va yolg‘izlik obrazlari murakkab konseptual metaforalar orqali ifodalanadi. Lingvopoetik tahlil shuni ko‘rsatadiki, metaforalar matnning estetik ta‘sirchanligini oshirish, individual uslubni shakllantirish hamda falsafiy mazmunni chuqurlashtirishda muhim o‘rin egallaydi. Shu jihatdan Xosiyat Rustamova ijodi zamonaviy o‘zbek lingvopoetikasi uchun muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
2. Yo‘ldoshev B. *Badiiy matn lingvopoetikasi*. Toshkent: Fan, 2008.
3. Mamajonov A. *O‘zbek tili stilistikasi*. Toshkent: O‘qituvchi, 1995.
4. Rustamova X. *Saylanma*. Toshkent: Sharq, 2018.
5. Begmatov E. *Hozirgi o‘zbek adabiy tilining leksik qatlamlari*. Toshkent: Fan, 1985.
6. Nurmonov A. *Lingvopoetika asoslari*. Toshkent: Akademnashr, 2012.